

Skadelige insekter 1978 og 1979

BRODER BEJER & PETER ESBJERG

Bejer, B. & Esbjerg, P.: Survey of insect pests in Denmark 1978 and 1979. Ent. Meddr, 47: 110–114. Copenhagen, Denmark 1980. ISSN 0013–8851.

A survey of insects pests in Danish forestry, agriculture, and horticulture is presented for the years 1978 and 1979.

Broder Bejer, Zoologisk Institut, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Bülowsvej 13, DK-1870 København V, Danmark.

Peter Esbjerg, Statens plantepatologiske Forsøg, Lottenborgvej 2, DK-2800 Lyngby, Danmark.

Både m.h.t. temperatur og nedbør blev 1978 både for året og landet som helhed et gennemsnitsår. Dog er nogle detaljer værd at trække frem i relation til dyr og planter. – I februar svingede temperaturen voldsomt, idet nattemperaturen den 19. gik ned på ca. $+25^{\circ}$, og dagtemperaturen allerede den 27. gik op på ca. 12° . Vinternedbøren (nov. 77–marts 78 inkl.) var meget rigelig, og som afslutning registreredes den højeste martsnedbør for Danmark, dog overvejende som sne. Til gengæld var det meget tørt i foråret og forsommeren helt frem til midten af juni. Især sidste uge af juni regnede det kraftigt, så denne måned fik et pænt nedbørsoverskud. Det våde vejr fortsatte første trediedel af juli, hvorefter sommeren var temmelig tør helt frem til september, hvor nedbørsmængden blev $1\frac{1}{2}$ gang det normale. Oktober var atter ret tør, og samtidig var vejret usædvanlig lunt.

1979 vil af mange blive husket som et modbydeligt koldt år, hvilket også er en helt korrekt opfattelse. Flertallet af årets måneder havde temperaturgennemsnit under det normale, og februar og juli var endog meget kolde og også begge meget tørre. Årsnedbøren var ret normal, men (jvf. februar- og juli-vejret) ujævnt fordelt. Et betydeligt overskud faldt i april og maj, hvorfor såningen af landbrugsjorderne blev sen en del steder. Det skal dog bemærkes, at væksten til gengæld var helt usædvanlig stærk sidst i maj, hvor det pludselig blev meget varmt efter en periode med koldt vejr.

Skovbrugets skadelige insekter

1978

Næbmunde (*Hemiptera*)

Formentlig begrundet i den stærke kulde sidst i februar blev der ingen angreb af sitkalus (*Liosomaphis abietinum*) og kun lidt af nåletrægallelusene (*Adelgidae*) inklusive ædelgranlusene (*Dreyfusia nordmanniana*). Andre bladlus, der overvintrede i ægstadiet, nød åbenbart godt af det tørre, varme forår og forårsagede med deres honningdugexkrementer tilgrusning af nåle, men ikke egentlig skade.

Bøgeskjoldlusen (*Cryptococcus fagi*) syntes ligeledes kraftigt på retur.

Sommerfugle (*Lepidoptera*)

For de fleste småsommerfugle, der var skadelige i 1977, var der tilbagegang i 1978 (ædelgran-nålevikler (*Epinotia proximana*), fyrrøvikler (*Rhyacionia buoliana*), lærkesækmøl (*Coleophora laricella*)). Derimod udviklede de spredte iagttagelser af nonnen (*Lymantria monacha*), der kunne berettes om i 1977, sig til dels et mindre angreb på ca. 10 ha i Nørlund Plantage (Randbøl Skovdistrikt), og dels blev der opdaget en kraftig sværmning efter svag afnåling i Gludsted Plantage (Palsgaard skovdistrikt) og den tilstødende St. Hjøllund Plantage.

Som et kuriosum kan det nævnes, at i Gludsted Plantage kunne der i efteråret ses en vrimmel af sommerfuglelarver på granstammerne.

Disse vakte meget naturligt ængstelse, men kunne senere identificeres som larver af spindere *Gnophria rubricollis* L. Disse lever af træstammernes lavbelægninger.

Biller (Coleoptera)

Særlig talrige, men uden at volde egentlige skader har været den blåviolette bladbillen ellebladbillen (*Agelastica alni*). Både de voksne biller og deres larver afløver el. Der har endog været klager over naboers elletræer, fordi billerne invaderede beboelseshuse.

Barkbilleangrebene fortsatte i 1978, og endnu langt hen på efteråret opdagedes nye, på træer med grønne kroner. Granernes sundhedstilstand synes derfor endnu ikke at have nået det normale. Det er – som det er blevet sædvanligt – især typografen og dobbeltøjet barkbille (*Polygraphus poligraphus*), som er aggressive. Til dette kom et ret stærkt angreb i foråret af den vedborende barkbille stribet vedborer (*Trypodendron lineatum*) på grantømmer, der henlå i skoven efter vinterskovningen.

Under barkbillerne skal det nævnes, at elmesyge som bekendt er fundet i Odenseområdet i 1978. Den, efter nyere undersøgelser, i Danmark almindeligt udbredte lille elmebarkbille (*Scolytus laevis*) blev fundet i de angrebne træer.

Årevingede (Hymenoptera)

Bortset fra at nævne, at der var ret mange angreb af rød fyrrebladhveps (*Neodiprion sertifer*) kan det omtales, at den store sortblå birkehveps (*Arge pullata*) har etableret sig på et højt niveau i Østsjælland og mange andre steder har afløvet birk totalt, det gælder således mange haver mellem København og Køge.

Tovingede (Diptera)

I de sidste år har der været nogle angreb forvoldt af fyrrens nåleskedegalmyg (*Thecodiplosis brachytera*). De ytrer sig ved, at nålepar på årsskudene af fyr gulner i eftersommer og efterår og derefter falder af. Dette kan være påfaldende og endda få karakter af egentlig afnåling. Galmygens larve findes mellem nålene helt nede i nåleskeden, og der opstår gerne en lille basal opsvulmning af nålene. Angrebet kan ødelægge ju-letræer og genere plantesalg.

Mider (Acari)

Rødt spind på nåletræer forårsaget af nåletræ-

spindemiden (*Oligonychus ununguis*) er fundet i et par tilfælde, hvor bekæmpelse har måttet iværksættes med specielle spindemidegifte. Angrebene fremmes af tørke og varme.

1979

Næbmunde (Hemiptera)

Alt i alt synes bladlusangrebene i 1979 at have været ubetydelige. For sitkabladdlusens (*Liosomaphis abietinum*) vedkommende kan dette klart begrundes med den strenge frostperiode i vinteren 1978–79. Muligvis har klimaforholdene – og da særlig i det tidlige forår – været grund til udeblivelse af galledannelse på rødgran forårsaget af ananasgallelus (*Sacciphantes*-arter) og af jordbærgallelus (*Adelges*-arter). I nogle år kan der være mængder af forespørgsler vedr. disse galler, men i 1979 var det ligefrem vanskeligt at finde nye galler. Der var ligeledes kun få forespørgsler vedr. alm. ædelgranlus (*Dreyfusia nordmanniana*). Dette kan dog måske skyldes, at mange skovdistrikter nu har ret fast indarbejdede bekæmpelsesforanstaltninger mod dem. Fra et enkelt skovdistrikt dokumenteredes påny den ofte ganske manglende effekt af flybekæmpelse mod denne art.

Bøgeskjoldlus (*Cryptococcus fagi*) synes fortsat i nogen grad på retur, men stedvis kan dog iagttages betydelige forekomster.

Sommerfugle (Lepidoptera)

Stadig oftere indrapporteres angreb af ædelgran-nålevikleren (*Epinotia proximana*). Den væsentligste årsag er vel, at der er et stadig stigende areal med *Abies*-pyntegrøntbevoksninger at leve i. Samtidig er dette som bekendt arealer, hvor der tolereres meget lidt insektgnav. I 1979 har der imidlertid stedvis fundet regulær afnåling sted således af *Abies grandis* på Odsherred skovdistrikt.

Antallet af fyrreviklerangreb (*Rhyacionia buoliana*) var i 1979 ganske beskedent, som det netop var at vente med den store sensommernedbør september 1978.

På en række lokaliteter kunne der landet over i forsommeren ses iøjnefaldende afløvninger af egebevoksninger. Disse skyldtes gnav af forskellige frostmålerarter, især af stor frostmåler (*Hibernia defoliaria*) og lille frostmåler (*Operophtera brumata*). Da angrebene sjældent gentager sig to år i træk, er deres betydning beskedent, omend der naturligvis opstår et tilvæksttab og evt. en vis vandrissdannelse.

I midtjydske plantager (Nørlund, Gludsted, St. Hjöllund) var der til dels voldsomme angreb af nonnen (*Lymantria monacha*). På de værste områder var larvebestanden så stor, at den kunne æde den totale nålemasse på rødgranerne ca. »10 gange«. På omkring 330 ha måtte der gennemføres bekæmpelse fra helikopter. Bortset fra de mest massive angrebscentre, hvor det var nødvendigt at anvende endosulfan, blev bekæmpelsen på forsøgsbasis gennemført med et i miljøhenseende meget gunstigt insecticid »Dimilin« (diflubenzuron). Det virker som mavegift på blad- og nåleædende insekter. Disse generes i deres hudskifte, så det følgende udviklingsstadium, oftest næste larvestadium, går til grunde. Midlet er meget lidt giftigt for pattedyr og fugle, men heller ikke nonnens parasitter påvirkes synnerligt. Parasitterne kan derfor fortsætte deres nyttevirkning. Ulempen ved Dimilin er, at virkningen kræver en vis tid, og i de massive angrebscentre ville granerne have været ædt længe inden; men i de svagere angrebne områder var Dimilin fuldt tilstrækkeligt.

Alt i alt må bekæmpelsen betegnes som vellykket, og store skovarealer og værdier blev beskyttet; derimod gik det de enkelte arealer ilde, der var sluppet igennem »prognosenettet« og som derfor blev sent eller slet ikke behandlet. De blev hårdt medtaget eller ødelagt.

I 1980 vil bekæmpelsen af nonnen formentlig blive fortsat i Gludsted Plantage, hvor angrebets udbredelse er forøget stærkt. Der er desuden opdaget et kraftigt nonneangreb i Læsø Klitplantage og et svagt i en småskov på Fyns Hoved.

Alle de nævnte nonneangreb har formentlig deres oprindelse i de varme, tørre somre et par år tilbage.

Biller (Coleoptera)

Enkelte angreb af oldenborrelarver er anmeldt. I eet tilfælde ødelagde larverne i en lille juletræplantning af *Abies nordmanniana* omkring halvdelen af planterne, resulterende i et tab for ejeren i størrelsesordenen 10.000 kr. Det må meget anbefales, at man ved tilplantninger af ikke-skovjord forinden skaffer sig et indtryk af den pågældende jords indhold af skadedyr.

Det gunstige vækstklima 1979 betød, at nåletræplanter kunne tåle mere nåletræsnudebille (*Hylobius*-) gnav end sædvanligt. Dette havde den følge, at der i de store forsøg med DDT og alternativer hertil, som skovstyrelsen efter aftale med Miljøstyrelsen har iværksat i disse år på en

række statsskovdistrikter, kun gik få planter ud. Det må jo i denne sammenhæng af forsøgstekniske grunde beklages.

Atter i år har gråsnuder (*Strophosomus*-arter) i flere tilfælde massivt afnålet unge nåletræplantninger. Planter dyppet i tetrachlorvinphos viste sig i ovennævnte forsøg, der blev angrebet af gråsnuder, dårligere beskyttet end dem, der var dyppet i DDT el. lindan.

Den gunstige vækstsæson for træerne har sikkert været stærkt medvirkende til, at de tidligere barkbilleangreb i nåleskovene er gået noget tilbage, selv om de stedvis dog stadig er ret kraftige. F.eks. er jettebarkbillen (*Dendroctonus micans*) indberettet som stærkt medvirkende til opløsningen af flere granbevoksninger på Sønderborg Statsskovdistrikt.

Som barkbillernes mest påfaldende virksomhed i 1979 må derfor nok regnes elmebarkbillernes (*Scolytus laevis* og *S. scolytus*) deltagelse i den forekomst af elmesygen, der er konstateret i sommerens løb. Angreb er i 1979 fundet i alle landsdele. Det må betragtes som et meget åbent spørgsmål, hvorvidt det kan lykkes at trænge elmesygen tilbage, eller om den vil ekspandere som tilfældet har været i Storbritannien, omend måske i lidt langsommere tempo. Man bør i 1980 stadig være opmærksom på – og indberette til Statens Plantetilsyn – hastigt visnende elme. Ved eet angreb, som var meget omfattende og vedrørte en af de aggressive elmesygeracer, fandtes såvel *Scolytus scolytus* som *S. laevis*. Lokaltiteten, Marrebæk Skov, er ny for *S. scolytus*, men dette behøver jo ikke at betyde, at den ikke har været til stede der i lang tid.

Årevingede (Hymenoptera)

Bortset fra et ret beskedent antal tilfælde med forekomst af rød fyrrebladhveps (*Neodiprion sertifer*) må det især nævnes, at der er vedholdende og omfattende afløvninger af birk især i Køge Bugt området. Det skyldes, som nævnt i tidligere årsberetninger, blå birkebladhveps (*Arge pul-lata*).

Contorta-insekter

På fællesnordisk basis foregår i disse år en vurdering af art og omfang af insektskader på contortafyr, som stedvis ventes at kunne »udfylde« huller i vedproduktionen. Zoologisk Institut vil været meget interesseret i indberetninger eller indsendelse af skadeinsekter vedrørende contortafyr.

Broder Bejer

Land- og havebrugets skadelige insekter

(se også Statens plantepatologiske Forsøg: Månedsoversigter over plantesygdomme).

1978

Næbmunde (Hemiptera)

Med hensyn til de to mest fremtrædende bladlus i korn, havrebladlusen (*Rhopalosiphum padi*) og kornbladlusen (*Sitobion avenae*) var forholdet det omvendte af sidste år, idet kornbladlusen var nærmest uden betydning. Havrebladlusen optrådte derimod i ret kraftig grad i landets sydlige egne. Bedebladlusen (*Aphis fabae*) nød godt af det varme vejr i slutningen af maj, hvorunder en betydelig formering fandt sted på vinterværten, benved. Angreb i bederoemarkerne fandtes mange steder i juli, og på Bornholm skønnedes angrebene at være de alvorligste i en tiårsperiode. Af ferskenbladlusen (*Myzus persicae*) forekom moderate angreb i bederoemarker over landet som helhed. Pærebladloppen (*Psylla pyrisuga*) er et skadedyr, som i mange år har hørt til de faste kendinge på Fejø; men normalt ikke mere end ét år ad gangen. Der skete imidlertid det uvante, at insektet optrådte talrigt andet år i træk og i år ikke kun på Fejø, men også ved Guldborg og midt på Sjælland. Pærebladloppen giver sortskjoldede pærer af ringe salgsværdi, og bekymringen var ikke ringe blandt pæreavlerner, fordi dyret viste sig vanskeligt at blive af med.

Sommerfugle (Lepidoptera)

Ret betydelige flyvninger af ageruglen (*Agrotis segetum*) forekom på adskillige lokaliteter i midten af juni. Med det nedbørsunderskud, der var indtil da, var der mulighed for betydelige knopormeangreb. Disse kom imidlertid slet ikke – antagelig på grund af den rigelige nedbør sidst i juni og først i juli – som faldt lige på det mest uheldige tidspunkt for larverne.

Biller (Coleoptera)

Ellebladbillen (*Agelastica alni*) blev genstand for en betydelig interesse også i landbruget. Afløvninger af unge hegn en del steder og forekomst af store mængder af de metalblå biller tiltrak sig opmærksomheden.

Sidste års betydelige forekomster af den matsorte ådselbille (*Blitophaga opaca*) i Jylland gentog sig i år. Især i de nordjyske egne forekom stærke angreb i bederoemarkerne, og visse steder måtte bekæmpelsen iværksættes indtil flere gange.

Glimmerbøsser (*Meligethes aeneus*) forårsagede i flere egne ret kraftige angreb i midten af juni. Det gik især ud over marker med vårraps, hvori forekomst af agersennep formodes at have givet anledning til en tidlig og kraftig opformering af dyrene.

Med kun ca. 60 fund af coloradobillen (*Leptinotarsa decemlineata*) skete en halvering i forhold til 1977. Fundene blev som vanlig altovervejende gjort i Sønderjylland og i kartoffelmarker samt på gengroninger af kartoffel i andre afgrøder.

Tovingede (Diptera)

Fritfluen (*Oscinella frit*) viste sig som ventet i sent såede havremarker. Der var dog også en del angreb i rettidigt såede marker, hvis spiring var forsinket af tørke og frost. Endelig forekom den i en del græsudlæg, i vinterhvede og nogle steder i byggen. Generelt synes omfanget dog mindre end i 1977.

Den hessiske flue (*Mayetiola destructor*), som i virkeligheden er en myg, blev i dette år rapporteret forekommende pletvis i en del både byg- og vinterhvedemarker spredt over hele landet.

Gulerodsfluen (*Psila rosae*) var ikke årsag til synderlig opmærksomhed vækstsæsonen igennem; men i slutningen af oktober og ind i november forekom sene og stærke angreb i persillerødder og selleri i haver mange steder. På Lammefjordens gulerodsarealer fik enkelte avlere voldsomme skader i sent optagne gulerødder. Denne sene form for angreb er meget usædvanlig og skal måske sættes i forbindelse med det lune oktobervejr ovenpå den rigelige regn i september.

1979

Næbmunde (Hemiptera)

Hverken havrebladlus (*Rhopalosiphum padi*) eller kornbladlus (*Sitobion avenae*) forekom nogetsteds i nævneværdig grad i juni, der er det normale angrebstidspunkt i kornmarkerne. Til gengæld skete i juli en uventet og voldsom bestands-tilvækst af kornbladlusen i en del vinterhvedemarker. Angrebene kom som en overraskelse ovenpå den meget kolde første halvdel af juli. – I enkelte kornmarker var der tale om angreb af både havrebladlus, kornbladlus og græsbladlus (*Metopolophium dirhodum*). I mange majsmarker landet over var der betydelige angreb af havrebladlus og græsbladlus; men betydningen af disse angreb er uklar. Flere steder kollaberede angrebene, idet larver af flere svirrefluearter (Syr-

phidae) nærmest åd sig gennem bladlusene. Et større materiale af svirrefluepupper indsamlet på Falster viste, at 80-85 pct. af pupperne her var parasiteret af Chalcidier, således at svirrefluerne nyttevirkning bliver meget kortvarig. Både bedebkladlus (*Aphis fabae*) og ferskenbladlus (*Myzus persicae*) optrådte kun i meget ringe grad.

Pærebladlopperne (*Psylla pyrisuga*), der overvintrer som voksne, klarede den kolde vinter særdeles godt, og angrebene fra 1978 fortsatte – stadig med Fejø som hovedlokalitet.

Sommerfugle (*Lepidoptera*)

Fangster af ageruglen (*Agrotis segetum*) i fælder viste, at bestanden af dette dyr i 1979 var den laveste i de i hvert fald sidste 5 år. I overensstemmelse hermed var knopormeangreb kun et sporadisk problem. Mest bemærkelsesværdigt var, at der forekom flere forsommerangreb af knoporme på bl.a. roer, som kunne pege på muligheden af overvintring af sene, ikke færdigudviklede larver fra 1978. Disse skulle så først i 1979 have foretaget den sidste voldsomme ædning som forberedelse til forpupning.

Blandt småsommerfuglene blev porremøllet (*Acrolepiopsis assectella*) og ribsskudmøllet (*Lampronia capitella*) et par ærgerlige bekendtskaber for mange grønsags- og bær dyrkere, ikke mindst blandt haveejerne. – Porremøllets tilstedeværelse viste sig mange steder i løbet af september-oktober, hvor 2. generation af larverne allerede havde givet porrerne et laset udseende og gjort dem mere eller mindre ubrugelige. Ribsskudmøllets skader – for tidlig modning og affald af bær – sås en del steder i slutningen af juni. Hvor angrebene var værst, var det, som antydtes af dyrets navn, gået ud over mange skud, mens de endnu var knopper, og buskene så triste og hærgede ud.

Også en del benvedbuske samt tjørn, slåen og æble kom, især i de jyske egne, til at se hærgede ud, idet larver af benvedspindemøllet (*Hyponomeuta cognatellus*) – de såkaldte snareorm – og larver af æblespindemøllet (*Hyponomeuta malinellus*) forekom talrigt. Æblespindemøllets optræden var dog af mere lokalt præg end benvedspindemøllets.

Biller (*Coleoptera*)

Ellebladbillen (*Agelastica alni*) var atter talrig i dette år, og allerede i slutningen af maj var en del ellehegn og mange fritstående træer totalt ribbet for de nye blade.

Også den matsorte ådselbille (*Blitophaga opaca*) var ubehagelig talrig i maj, hvor bederoemarkerne formelig blev invaderet. Angrebene, der varede juni med, var meget udbredte, og mange steder – især i Jylland – endnu værre end sidste år.

I 1979 var glimmerbøsser (*Meligethes aeneus*) et problem for blomkålsavlere, idet blomkålshovederne blev udsat for en del begnavning. desuden forekom på nærmest vanlig vis udbredte angreb i vårrapsen. Styrken af disse angreb var imidlertid meget varierende. – I vinterrapsen forekom angreb af skulpesnudebiller (*Ceuthorrhynchus assimilis*) en del steder.

Problemer med smålderlarver (*Agriotes* spp.) forekom en del steder i byg- og bederoemarker. Der var tale om den klassiske form for angreb efter græs, i bygmarkerne efter ompløjet græs og i roemarkerne ved såning 2.-3. år efter græs.

Den nedgang i antal fund af coloradobillen (*Leptinotarsa decemlineata*), der kunne noteres for 1978 i forhold til 1977, fortsatte i 1979, idet antallet af findesteder kom ned under 10. Samtidig er det værd at bemærke, at de meget høje individuelle antal (larver + imagines), der kunne noteres for visse af fundlokaliteterne i midten af 70-erne, slet ikke findes i øjeblikket. Coloradobillens forekomst i Danmark er m.a.o. nede i en for jordbruget ønskelig bølgedal.

Tovingede (*Diptera*)

Der forekom udbredte angreb af fritfluer (*Oscinella frit*) i vintersædmarkerne; men virkningen blev her mere udtyndende end egentlig skadelig. Fritfluerne fik naturligvis gode muligheder i de marker, som p.g.a. den rigelige forårsnedbør blev sået sent, og der kom som ventet kraftige angreb i netop disse marker. Det var især havre og majs, det gik ud over.

Ligesom i 1978 forekom i visse egne angreb af den hessiske flue (*Mayetiola destructor*), som blev konstateret ved eftersyn af knækkede og væltede strå i byg- og vinterhvedemarker i juli. Der synes at være sket en generel opgang i bestandene af hvedemyg (*Contarinia tritici*) og *Sitodiplosis mossellana*). Småangreb er normale, men de var lidt kraftigere i 1979 end i årene forud, og enkelte steder forekom stærke angreb.

Gulerodsfluen (*Psila rosae*) har generelt ikke været af større betydning, men på ubehandlede arealer, især i udsatte zoner langs hegn, forekom massive angreb på gulerødderne.

Peter Esbjerg